

Afscheid van een dichter met hang naar vastigheid

Volgende week zondag wordt hij formeel uitgezwaaid in de Koninklijke Schouwburg: Anton Korteweg vertrekt als directeur van het Letterkundig Museum. De man die dichten en management combineerde startte in 1979 als hoofdconservator bij het museum, later werd hij er directeur. Onder zijn leiding verwierf het museum archieven van belangrijke auteurs en werden er baanbrekende tentoonstellingen georganiseerd. Ook initieerde hij het Kinderboekenmuseum, de Nationale Schrijversportretgalerijen het Pantheon, de nieuwe vaste opstelling met honderd Nederlandse en Vlaamse auteurs. Het museum, ondergebracht in het pand van de Koninklijke Bibliotheek bij Den Haag Centraal, is momenteel wegens ingrijpende verbouwingswerken gesloten.

Doorleefde sportschoenen, gedateerde trainingsbroek, doorsnee windjack en rafelige rugzak. De directeur van het Letterkundig Museum meldt zich op zijn werkplek. Of hij zich even mag omkleden voor het gesprek.

Het is eind december en de weersomstandigheden zijn bepaald onaangenaam. Toch zal hij ze missen: de dagelijkse fietstochten tussen woonplaats Leiden en werkplek Den Haag. Zo'n dertig jaar heeft hij er opzitten, door weer en wind, zomer en winter. "Prive-uurtjes om het baggermolentje op gang te brengen" en om "een buffer te creëren tussen werk en gezin", heeft hij ervaren.

Er is wel wat sleet op het tanige lijf gekomen: waar de tocht ooit werd afgelegd in krap een uur, duurde ze de laatste tijd wel een dik kwartier langer. Er waren zelfs oude vrouwtjes, vertelt hij quasi beschaamd, die hem inhaalden en hem in het voorbijgaan bemoedigend 'kop op jongen' toeriepen. Maar alles beter dan de treincoupé, waar opdringerige medepassagiers zich ongevraagd met hem zouden kunnen gaan bemoeien.

Zwembad Het Wedde in Voorschoten, de tunneltjes bij Duivenvoorde en het vroegere Dierenpark Wassenaar, de Rijksstraatweg en het Haagse Bos: "Voor de Randstad nog een heel leuke fietstocht", stelt hij onderkoeld vast. En een bron van inspiratie: diverse gedichten van zijn hand vonden hun oorsprong na het lezen van een flard graffititekst op een muur of een voorval dat hem al peddelend te binnen schoot. Op de dag van het interview realiseert hij zich dan ook "met enige weemoed" dat die tijd voorbij is.

Anton Korteweg. Op dinsdag 2 januari 1979 begon hij als hoofdconservator van het toen nog in de Haagse binnenstad gevestigde museum, de verzamelplaats van nagenoeg alles wat met Nederlandse schrijvers en literatuur sinds 1750 te maken heeft. Hij startte er met enige weezin, zo zou de oplettend toehoorder kunnen concluderen.

"Ik had een tijdelijk contract voor vier jaar als wetenschappelijk medewerker *Moderne letterkunde* in Leiden. Ontzettend leuk, maar ik had inmiddels een gezin met twee kinderen en ik wilde vastigheid. Daarom zei ik Hans Gomperts, de hoogleraar voor wie ik werkte, dat ik een vaste aanstelling wilde hebben. Daarop reageerde hij niet erg adequaat. Toen er hier een baan vrijkwam, vertelde ik hem dat ik overwoog erop te solliciteren. Weer reageerde hij niet. En nog steeds niet toen ik hem vroeg op te schieten omdat ik de baan dreigde te krijgen. Uiteindelijk stond mijn benoeming in de krant. Pas op dat moment zei Gomperts dat hij de decaan zou vragen mij een vaste aanstelling te geven."

Gelaten: “Maar ja, dat was dan ook weer zo raar. Zo werd ik hier tot mijn verbazing op mijn 34ste benoemd. Maar ik was aanvankelijk graag in Leiden gebleven, laat dat duidelijk zijn.” Hij miste de colleges en het contact met studenten. Bovendien viel de baan tegen. “Ik dacht dat ik veel met literatuur te maken zou krijgen. Zijdelings is dat wel zo, want je ontmoet veel schrijvers.” Makkend: “Maar denk maar niet dat je veel tijd hebt om je te verdiepen in de verschillende versies van *De avonden* of in de klades van Achterberg. Dat werk moet je aan de conservatoren overlaten. Mijn werk was de nieuwbouw, het opzetten van het kinderboekenmuseum en later de schrijversportretgalerij en de acquisitie. Je hebt daarnaast 35 medewerkers, dus je bent, zeker in het begin, ook personeelsfunctionaris. Dat had ik me anders voorgesteld, maar als je merkt dat dat nu eenmaal de situatie is, dan is dat een gegeven en moet je het wel leuk gaan vinden om het een beetje vol te houden.” Uit die tijd dateert ook zijn gedicht ‘In den vreemde’, dat we beslist - verordonneert hij - niet autobiografisch mogen opvatten, maar dat wel treffend zijn toenmalige gemoedstoestand weergeeft:

*Den Haag. Ik voel me er zo ver van huis,
dat ik me wel een brief zou willen schrijven.
Hoe gaat het met me, daar? Eerlijk gezegd
niet goed. Het blijft voor mij een soort
van België - snel wil je er weer uit
op weg naar waar het echt gebeuren moet.
Tussen de spoordijken volkstuintjes in de regen.
Uit het asiel waait altijd akelig geblaf.
Stoplichten, zeven, springen, tweemaal elke dag
op slag op rood als ik kom aangefietst.
En uit mijn kamer zie ik trams banaal
hun lussen draaien naar Den Haag Centraal.
Krokussen op het Voorhout in het vroege voorjaar
en in het Mauritshuis een meisje van Vermeer,
lang gras tussen de rails naar Scheveningen
en bij Kijkduin de rook van Ockenburg,
dat moest ik maar eens tot mijn zegeningen
gaan tellen. Want dan schreef ik me niet meer.*

Anno nu, met zijn kenmerkende galgenhumor: “Tja, dit soort gevoelens krijg je natuurlijk als je te lang in bouwtekeningen en managementzaken hebt gezeten. Als er dan ook nog een paar verkeerslichten tegenzitten...” En wellicht dat de fraudezaak waarmee hij kort na zijn aantreden werd geconfronteerd (de administrateur ging er met zes ton vandoor) zijn blik ook iets had versluisd.

Tegen Den Haag als vestigingsplaats van het museum heeft hij – anders dan het gedicht doet vrezzen - geen bezwaar. “Ik heb alleen niets met de stad. Ik leidde een vrij rigide ingedeeld leven. Ik fietste ’s ochtends naar Den Haag en was ’s avonds om kwart voor zeven thuis. Dan moest ik nog iets doen voor het museum of ik ging schrijven. In het weekend ook. Het is treurig dat ik het zeg, maar ik ga nooit naar het toneel en ik zie één, hooguit twee films per jaar. Ik weet van het bestaan van het danstheater, maar een voorstelling heb ik nooit gezien. Dat was een bewuste keuze: ik had een volle baan, wilde daarnaast dichter zijn en moest, als voorzitter van de Jan Campertstichting op zijn minst de *short list* lezen van de boeken die voor de prijs genomineerd waren.”

Hij bedoelt maar: Den Haag schoot er gewoon bij in. Ter geruststelling: “Als het museum in Rotterdam had gelegen was het misschien nog veel erger geweest, maar in Amsterdam zou het niet veel beter zijn.”

Hele hijs

Beroepscynicus Korteweg werd in 1944 geboren in het Brabantse Zevenbergen. Beide grootvaders waren boer, vader werkte bij een landbouworganisatie. Een deels protestantse enclave in een voornamelijk katholieke omgeving. Sommigen hadden hem graag dominee zien worden. “Maar daarvoor had ik wat geloviger moeten zijn”, oordeelt hij zelf. Zijn belangstelling ging uit naar taal en boeken. Hij las alles wat los en vast zat. *De pelgrimstocht der menscheid* van prof. J.W. Berckelbach van der Sprenkel staat hem nog helder voor de geest. De eerste klas van de MULO ging zo voortvarend dat een snelle transfer naar het Christelijk Lyceum (afdeling gymnasium) in Dordrecht volgde, alwaar hij het antiquariaat van ‘dierendichter’ Koos Versteeg ontdekte.

“Die had van die beschadigde Salamander pockets en de eerste literaire uitgaven van de Bezige Bij.’s Zomers ging ik op de fiets naar school en het treingeld dat ik daarmee uitspaarde zette ik om in boeken. Maar ik fietste niet zo vaak: het was een behoorlijk eind en de Moerdijkbrug was een hele hijs.” De ontluikende passie voor literatuur leidde niet direct tot eigen werk. “Ik schreef wel in schoolkrant *De Ijsbreker*, maar vooral over schaken. Met dichten ben ik pas veel later begonnen.”

Ook in de keuze van zijn studierichting zat een korte aarzeling: voordat de Nederlandse letteren hem definitief in de armen sloten studeerde hij twee maanden Frans. Na zijn kandidaats Nederlands studeerde hij af in de algemene literatuurwetenschap.

Risicoloos

Lees over Korteweg en tien tegen één dat het gaat over de combinatie van dichter en museumdirecteur die hij praktiseerde. En waar het directeurschap hem bij toeval in de schoot geworpen leek, klinkt de start van zijn dichterscarrière evenmin overtuigend. “Ik las gedichten van Riekus Waskowsky. Die publiceerde een paar leuke bundels: *‘Slechts de namen der grote drinkers leven voort’* en *‘Tant pis pour le clown’*. Toen dacht ik: dat zijn leuke teksten, maar die kan ik ook schrijven. Zo is het begonnen. In mijn eerste bundel schreef ik op een wat afstandelijke manier over mijn calvinistische jeugd. Dat was in 1971. Daarna ben ik doorgegaan.”

En natuurlijk dringt zich dan de vraag op of het negen-tot-vijf bestaan van de museumdirecteur de ‘dichterlijke vrijheid’ niet te veel in de weg heeft gestaan. Of de museumdirecteur nooit het full time dichterschap heeft geambieerd.

Het antwoord is voorspelbaar relativerend. “Het klinkt misschien als valse bescheidenheid, maar daar ben ik niet goed genoeg voor. Als je één bundel in de vier jaar schrijft – en dat is een beetje wat je moet doen en wat de markt aankan, ook als het gaat om goede dichters als Judith Herzberg en Rutger Kopland - dan zijn dat tien gedichten per jaar. Wanneer je een erg goeie dichter bent, is dat prima, dan is het dat waard. Maar zo heb ik mezelf nooit gezien. Bovendien zou het me erg onder druk zetten. Je krijgt dan een beurs van het *Fonds voor de letteren*, want je moet eten, maar zo’n fonds moet er zijn voor mensen van het niveau van Anneke Brassinga, Kees Ouwens of Hans Faverey, niet voor mij. Je zou ook kunnen zeggen dat ik altijd op twee paarden heb gewed: als het één mislukt, lukt het andere wel, een beetje risicoloos. Maar ik vind ook werkelijk dat als je een beetje gezond in elkaar zit - zie Rutger Kopland en Leo Vroman - dat je best naast een baan een redelijke productie als dichter kunt hebben.”

Die redelijke productie bestond tot dusver uit elf bundels. “Ik heb elke vier jaar een bundel gemaakt, dat betekent toch wel dat ik dichter ben, anders had ik het laten versloffen, want ik had hier werk genoeg. Maar ik ben ook altijd blij geweest dat mijn zelfrespect niet alleen afhankelijk was van het dichter zijn. Laat ik het zo maar zeggen.”

Archief

“Het archief”, antwoordt Korteweg zonder dralen op de vraag wat de belangrijkste functie van ‘zijn’ Letterkundig Museum is. “Correspondentie en handschriften van schrijvers worden hier bewaard. Zonder ons geen biografieën. Als Léon Hanssen een biografie over Ter Braak wil schrijven, kan hij niet zonder de correspondentie van de schrijver. Dat is het belangrijkste. Er liggen hier 1,6 miljoen brieven, die met toestemming van de auteurs of hun nabestaanden toegankelijk zijn. Maar ook als je het verzameld werk van Couperus hernieuwd wilt uitgeven, pak je zijn handschriften er bij. Dat geldt ook voor Nescio en Vestdijk. En dat ligt hier allemaal. We hebben de originele manuscripten van *De avonden* verworven en er staat anderhalve meter aantekeningen op losse blaadjes van *Het bureau* van J.J. Voskuil. Alleen al een studie van de soorten papertjes waarop Voskuil zijn aantekeningen maakte zou de moeite waard zijn.”

“De naam is voluit *Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum* en we noemen het kortheidshalve Letterkundig Museum, maar ik heb het altijd jammer gevonden dat het begrip ‘archief’ niet in de naam zat: wat het Nationaal Archief is voor de geschiedenis van Nederland, is het Letterkundig Museum voor de literaire geschiedenis na 1750. Toen we hier in het begin van de jaren tachtig vanuit de Juffrouw Idastraat kwamen, hoefde we ons opeens niet meer te beperken tot tijdelijke tentoonstellingen en konden we permanente exposities inrichten. Dat heeft zich steeds verder ontwikkeld. We hebben twee grote semi-permanente tentoonstellingen gehad: *'t Is vol van schatten hier* en *Gaan waar de woorden gaan*. En in 1994, bij ons veertigjarig bestaan, hebben we ons Kinderboekenmuseum ingericht, dat inmiddels door enkele honderdduizenden kindertjes is bezocht.”

“En straks, als de verbouwing klaar is en het museum heringericht is, hebben we de beschikking over een tweemaal zo groot Kinderboekenmuseum en het Pantheon, met manuscripten, portretten en audiovisueel materiaal van meer dan honderd vooraanstaande dode Nederlandstalige schrijvers. Prachtig geëxposeerd, na een modernisering van zes miljoen (waarvan overigens twee miljoen nog niet is gedekt – JdG). Maar als ik voor het blok werd gezet, had ik liever dat het archief overbleef dan de tentoonstellingsruimte.”

Morbide belangstelling

Om zijn archief up to sniff te houden, onderhield Korteweg intensieve contacten met Nederlandse schrijvers. Daarbij legde hij tevens een morbide aandoende belangstelling voor teraardebestellingen en crematies aan de dag. Naast feestelijke recepties een belangrijk deel van het zegenrijke werk van een museumdirecteur. “Het doet wat eigenaardig aan”, realiseert hij zich, “maar veel gestorven schrijvers rekende ik tot mijn vrienden. Dat was de belangrijkste reden van mijn komst. Maar nabestaanden begrepen doorgaans ook dat mijn aanwezigheid een tweede doel diende: het veiligstellen van de literaire erfenis.”

Uitgangspunt was steeds het binnenhalen van de nalatenschap ‘om niet’. Een uitzondering was de aankoop van de originele manuscripten van Reve’s *De avonden* in 1996. “Een van onze topstukken. We móesten het wel kopen, want voor veel mensen is het dé naoorlogse roman. Als we het hadden laten lopen omdat we er voor moesten betalen was de hele vaderlandse pers over ons heen gevallen: hij heeft wel Maurits Wagenvoort en Leni Saris,

maar de debuutroman van een van onze belangrijkste schrijvers niet! Het ministerie is toen bijgesprongen.”

Een andere aankoop waaraan Korteweg met plezier herinnerd wordt, is de anderhalve meter papier waarop *Het bureau van Voskuil* geschreven is. “Dat lag nog bij uitgever Van Oorschot, in de keuken of zo. Ter gelegenheid van ons jubileum had toenmalig staatssecretaris Van der Laan ons een cadeau van 50.000 euro gegeven ‘om te shoppen’. We hebben het gekocht voor iets van 20.000 euro, meen ik me te herinneren. Dat bedrag ging naar de *Stichting Varkens in nood*, want daarachter was Voskuil de drijvende kracht.”

Maar het uitgangspunt blijft dat bij voorkeur niet wordt betaald voor nalatenschappen. “Dat maakt het soms ook makkelijker: hoe meer je uitgeeft, hoe duurder dingen worden. Nu kunnen we tegen erven zeggen dat we geen geld hebben.”

Resteert de vraag hoeveel belangstelling Hagenaars hebben voor het museum. Per slot van rekening: De Stier van Paulus Potter roept om een bezoek aan het Mauritshuis, maar het eindproduct van de schrijver ligt om de hoek: in de boekwinkel. Wie heeft interesse in de eerste kladjes van *De Avonden*? Welke Nederlandse schrijver had zo’n turbulent leven dat we er alles van willen opzuigen?

“We mikken op een breed publiek dat wel interesse heeft in literatuur, het nog zo’n beetje gehad heeft op school, maar het allemaal niet meer zo goed weet en dan in kort bestek wat dingen te weten wil komen over de honderd belangrijkste schrijvers. Daarbij blijft het inderdaad lastig om literatuur te exposeren, want bijna alles wat je kunt laten zien zijn velletjes papier. Wat dat betreft zijn we een omgekeerd schilderijenmuseum: daar is het doek het eindpunt, voor een schrijver is dat zijn boek en dat ligt hier niet. Daar komt bij dat we hier in een uithoek van de stad zitten. Gelukkig is die nare parkeergarage gesloopt en komt er een aantrekkelijk Anna van Burenplein voor in de plaats. Voor het eerst gaan we echt deel uitmaken van het stadscentrum, temeer daar de hoofdingang van Den Haag Centraal ook onze kant op komt. Vanaf het plein krijgen voorbijgangers straks mooi zicht op onze fraaie Lucebertwand.”

U bent weg, maar het museum gaat er op vooruit: de omgeving wordt minder ‘banaal’.
Gespeeld berustend: “Ik accepteer de dingen zoals ze gaan.”

door Jos de Gruiter

Aad Meinderts, 51, is de nieuwe directeur van het Letterkundig Museum. Meinderts is na Gerrit Borgers en Anton Korteweg de derde directeur van de in 1954 opgerichte instelling. Meinderts, die in Leiden Nederlands studeerde, was eerder, vanaf 1982, aan het museum verbonden, aanvankelijk als directieassistent, later als plaatsvervangend directeur/hoofd Bedrijfsvoering en van 1995 tot 2002 als adjunct-directeur/hoofd Presentaties. In die laatste hoedanigheid realiseerde hij, behalve wisselende tentoonstellingen over onder anderen Remco Campert, Miep Diekmann en Cees Nooteboom, de beide semipermanente exposities van het Museum: het Kinderboekenmuseum en ‘Gaan waar de woorden gaan’.
Meinderts is onder meer bestuurslid van de Stichting Dichter aan Huis in Den Haag. Hij volgt Korteweg eveneens op als voorzitter van de Jan Campertstichting en secretaris van de Stichting P.C. Hooftprijs voor letterkunde.